

УДК 336.1:352

DOI:10.32680/2409-9260-2021-1-2-278-279-37-45

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ШЛЯХ ДО ЗБІЛЬШЕННЯ

Ігнатенко Р. В., аспірантка кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: lanavladi6@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8492-2587>

***Анотація.** Розвиток України на сучасному етапі характеризується акцентом на адміністративну та фінансову децентралізацію, що супроводжується передачею повноважень та ресурсів на місцевий рівень. Метою таких реформ є формування фінансових засад розвитку територіальних громад в Україні на основі ефективного використання їх фінансово-економічного потенціалу. Статтю присвячено дослідженню наукової парадигми фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації. Визначено тлумачення поняття «потенціал», основні ознаки формування фінансового потенціалу. Наведено групування джерел формування фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад. Проаналізовано основні тенденції розвитку територіальних громад в Україні. За результатами дослідження виявлено проблеми пов'язані із фінансовою децентралізацією та пошуком шляхів збільшення доходів місцевих бюджетів, підвищення автономії органів місцевого самоврядування. Розроблено пропозиції щодо посилення фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад, що має на меті сприяння зростанню фінансової стійкості місцевих бюджетів на сучасному етапі розвитку.*

***Ключові слова:** фінансова децентралізація, місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, податкові надходження, фінансовий потенціал ОТГ.*

FINANCIAL POTENTIAL OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES: THE WAY TO INCREASE

Ignatenko Ruslana, PhD student at the Department of Finance, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: lanavladi6@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8492-2587>

***Abstract.** Ukraine's development at the present stage is characterized by an emphasis on administrative and financial decentralization, accompanied by the transfer of powers and resources to the local level. The development of territorial communities in Ukraine takes place in new conditions and is characterized by dynamics. An important factor contributing to qualitative change at the local level is the financial support for the development of territorial communities, which is one of the priority reforms and is sufficient to ensure financial development. The emergence of united territorial communities as a new subject of financial relations in Ukraine, intensifies the following issues: formation of revenues and ensuring the implementation of the powers of local authorities, the financial capacity of territorial communities, that is their financial potential, in order to increase the welfare of the community. The article is devoted to the study of the scientific paradigm of the financial potential of united territorial communities in the conditions of financial decentralization in Ukraine. The interpretation of the concept of «potential», the main features of the formation financial potential of united territorial communities. The grouping of sources of formation of financial resources of the united territorial communities is given. The article analyzes the main trends in the development of territorial communities in Ukraine, the dynamics of local budget revenues, the structure of revenues to the budgets of united territorial communities. The article uses general scientific and applied research methods. According to the results of the research, problematic issues related to financial decentralization and finding ways to increase local budget revenues, increase the autonomy of local governments have been identified. Practical recommendations and proposals have been developed to strengthen the financial potential of the united territorial communities, which aims to promote the growth of financial stability of local budgets at the present stage of development and increase the financial resources of local budgets of Ukraine.*

***Keywords:** financial decentralization, local budgets, local budget revenues, tax revenues, financial potential of united territorial communities.*

JEL Classification: H70, H72, R11, R19, R58

Постановка проблеми. Процеси фінансової децентралізації визначають необхідність пошуку джерел формування фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування. Із появою об'єднаних територіальних громад, як нового суб'єкта фінансових відносин в Україні, досить гостро постає питання про формування доходів та якісне виконання повноважень органами місцевої влади з метою покращення добробуту жителів цих адміністративно-територіальних одиниць. Задля забезпечення збалансування розвитку об'єднаних територіаль-

них громад у процесі реалізації сучасної фінансової політики України актуальними напрямами дослідження є аналіз фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад та виявлення джерел його зміцнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження розвитку територіальних громад як суб'єктів управління соціально-економічним розвитком у своїх наукових роботах досліджували такі вчені, як

Патицька Х. О., Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Зінчук Т. О., Патинська-Попета М. М., Мунько А. Ю., Опарін В. М., Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р., Борщ Г. А., Вакулєнко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В., Сторонянська І. З. Водночас у переважній більшості наукових праць недостатньо дослідженими є питання щодо формування фінансового потенціалу територіальних громад в умовах фінансової децентралізації з урахуванням завдань реформи місцевого самоврядування.

Метою даної статті є дослідження фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації та розроблення пропозицій подальшого збільшення надходжень до місцевих бюджетів в Україні.

Основний матеріал. Реформа адміністративно-територіального устрою та запровадження в Україні процесу фінансової децентралізації мають на меті фінансову та управлінську автономію територіальних громад від центральних органів влади. Постає потреба у раціональному формуванні та використанні ресурсів, задля забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку територій. Відповідно, здійснення ефективного управління цими ресурсами можливе на основі аналізу фінансового потенціалу, як його основного компоненту.

Ключовим поняттям визначення змісту фінансового потенціалу є «потенціал». Категорія «потенціал» трактується, як певна інтегральна характеристика «сукупності можливостей, властивостей, засобів, способів та резервів розвитку певного об'єкта» [1, с. 25].

Фінансовий потенціал держави – комплекс мобілізованих фінансових ресурсів усіх галузей фінансової системи, що представляють здатність країни та окремих суб'єктів економічної системи до залучення та ефективного їх використання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку [2, с. 169].

Для забезпечення сталого розвитку регіонів та адміністративно-територіальних одиниць головну роль відіграє фінансовий потенціал об'єднаних територіальних громад, як фактор фінансової автономії та самодостатності органів місцевого самоврядування.

Фінансовий потенціал об'єднаної територіальної громади (рис. 1) є системним поняттям, що охоплює сукупність наявних ресурсів (фінансові ресурси місцевого самоврядування) і потенційних ресурсів (грошові кошти, що у майбутньому можуть бути акумульовані органами місцевого самоврядування за умови більш ефективної діяльності економічних суб'єктів адміністративно-територіальних одиниць) та «спроможність органів місцевого самоврядування до акумуляції достатнього обсягу фінансових ресурсів й ефективного їх використання для забезпечення сталого розвитку територіальної громади» [3, с. 7]. Отже, високий фінансовий потенціал свідчить про перспективу залучення і використання фінансових ресурсів, а низький фінансовий потенціал вказує на обмежені засоби розвитку громади.

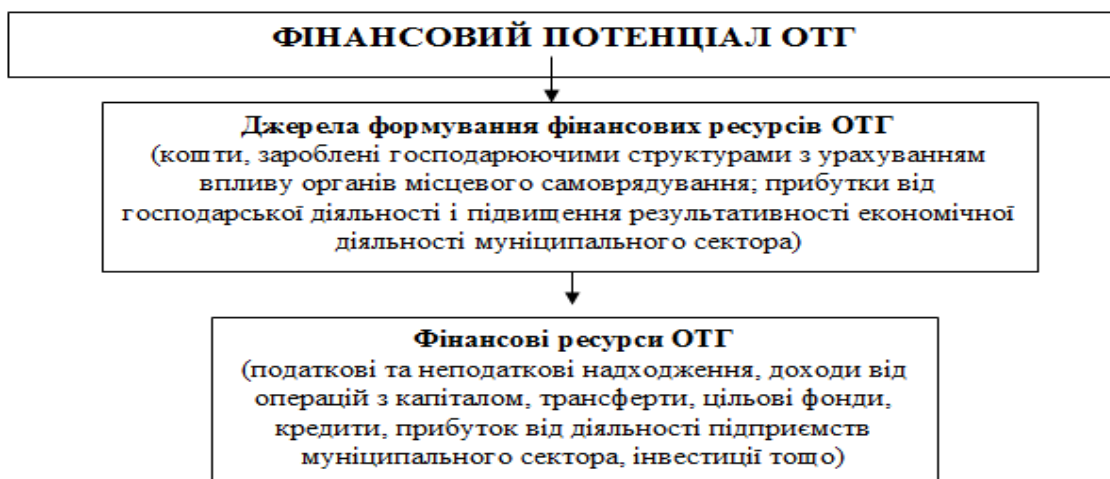


Рис. 1 Формування фінансового потенціалу об'єднаної територіальної громади

Джерело: складено автором на основі [4, с. 89]

Варто зазначити, що отримання своєчасних доходів і забезпечення їхнього раціонального та ефективного використання – це сутність фінансової діяльності всіх рівнів місцевого самоврядування [5, с. 41].

Науковці Ситник Н. С., Стасишин А. В. та Західна О. Р. виділяють основні ознаки формування фінансово-економічного потенціалу об'єднаної територіальної громади, які існують незалежно від рівня використання фінансових ресурсів та їх перерозподілу [6, с. 294]: внутрішня обумовленість; зовнішня залежність; структурованість у відповідності до побудови фінансової системи; вплив взаємодії суб'єктів економічних відносин територіальної громади на показники спроможності; спрямованість на розвиток.

Зважаючи на різний рівень спроможності не тільки регіонів України, а й окремих адміністративно-територіальних утворень, внаслідок галузевої та територіальної диференціації, оцінка та ефективне використання фінансового потенціалу є важливим фактором формування спроможних територіальних громад.

Особливу увагу слід приділити саме нарощуванню резервів фінансового потенціалу ОТГ. Фінансові ресурси слід розглядати як один із надзвичайно важливих видів ресурсного забезпечення громади. Залежно від процедури залучення багато дослідників виокремлюють такі джерела фінансування місцевого соціально-економічного розвитку, які відіграють важливу роль у розвитку об'єднаної територіальної громади: бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові ресурси (табл. 1).

Таблиця 1
Переваги та недоліки джерел формування фінансових ресурсів ОТГ

	Переваги	Недоліки
Бюджетні ресурси	Стрімке залучення коштів в масштабах міста, співробітництво територіальних громад, а також додаткове фінансування у вигляді трансфертів з державного бюджету.	Вичерпність ресурсів, обмежені обсяги фінансування.
Інвестиційні ресурси	Розподіл ризиків, витратів та майбутніх прибутків між суб'єктами інвестування.	Наявність обов'язків перед інвесторами.
Кредитні ресурси	Надають можливість отримати значні за обсягами фінансові ресурси, які можна повертати поступово протягом тривалого часу, прискорюючи цим самим розбудову місцевої інфраструктури тощо.	Збільшення боргового навантаження на місцевий бюджет, ризик неуспішної реалізації проектів або зменшення фінансування поточних витратків.
Грантові ресурси	Надаються на безоплатній та безповоротній основі.	Конкурсна основа та певні складнощі у підготовці документації для отримання допомоги.

Джерело: складено автором на основі [6, с. 130; 7, с. 58; 8]

Аналіз ефективності формування та використання фінансово-економічного потенціалу ОТГ проводиться на основі оцінки бюджетного потенціалу як його основної складової і досліджується на основі аналізу достатності власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів та оцінки ефективності їх використання місцевими органами влади для забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ та формування її фінансово-економічного потенціалу у майбутніх періодах [9, с. 211].

Аналіз фінансового потенціалу ОТГ в Україні слід розпочати з дослідження кількості об'єднаних територіальних громад за 2015 – 2020 роки. У 2015 році розпочався процес об'єднання територіальних громад і створення спроможних об'єднаних громад. Так протягом 2016 – 2017 рр. кількість ОТГ зростає на 299, за 2017 – 2018 рр. – на 141, а протягом 2018 – 2019 рр. – на 223. Процес формування ОТГ можна назвати динамічним, адже за

результатами в країні станом на 10 лютого 2021 рік створено 1470 територіальних громад (в т. ч. м. Київ, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим): 410 міських, 433 селищних, 627 сільських [10]. Таке явище є позитивним, оскільки тепер місцеві питання вирішує місцева влада щодо ефективного керування фінансовими ресурсами і несе за це відповідальність.

Погоджуємося із думкою професорів Волоховою І. С., Шикіною Н. А. та Волковою О. Г., що власні доходи місцевих бюджетів формуються на основі рішень органу місцевого самоврядування на підпорядкованій йому території та повністю йому належать. Завдяки власним доходам місцеві органи влади реалізують практично всі завдання, які відносяться до сфери їх власної компетенції [2, с. 119].

Завдяки процесу фінансової децентралізації в Україні суттєво зросли власні доходи місцевих бюджетів, про що свідчать такі дані: у 2015 році їх обсяг становив 99,8 млрд. грн., а в 2020 році вони зросли до 290,0 млрд. грн., тобто збільшилися майже втричі, а порівняно з 2019 роком доходи зросли на 15,0 млрд. грн. або на 5,2 % (рис. 2).

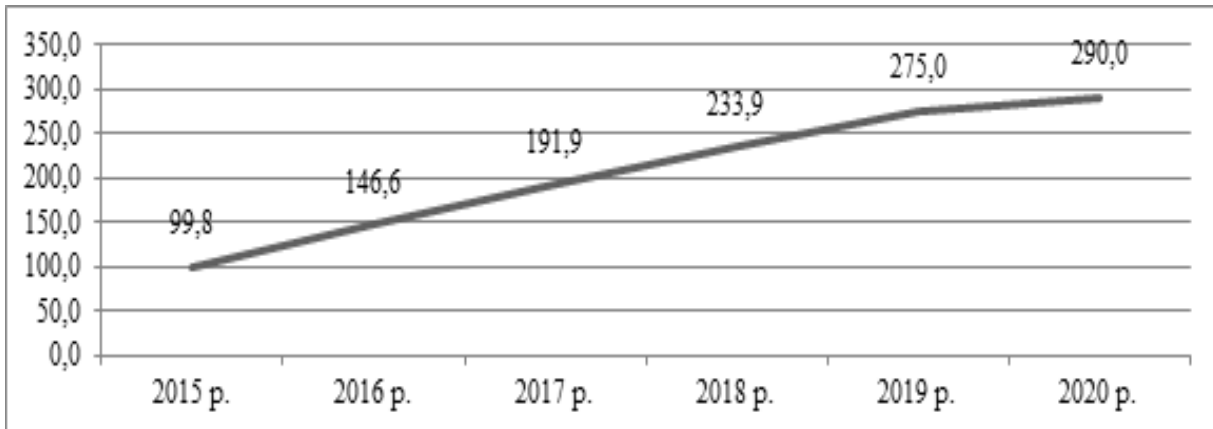


Рис. 2 Динаміка власних доходів загального фонду місцевих бюджетів протягом 2015 – 2020 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [11]

В цілому по Україні у 2020 році частка надходжень до місцевих бюджетів у загальному обсязі становила 68,1 % (власні надходження до місцевих бюджетів дорівнювали 290 114,8 млн. грн., обсяг трансфертів – 135 838,7 млн. грн.). Найбільша частка надходжень до місцевих бюджетів протягом 2020 року у загальному обсязі доходів відзначалась у м. Київ (88,0 %) і таких областях (Рис. 3): Дніпропетровська (75,5 %), Полтавська (75,0 %), Харківська (73,4 %), Київська (73,3 %), Запорізька (70,7 %), Донецька (70,2 %), Одеська (68,7 %). Отже, прослідковується тенденція до поступової автономії місцевих бюджетів від державного бюджету.

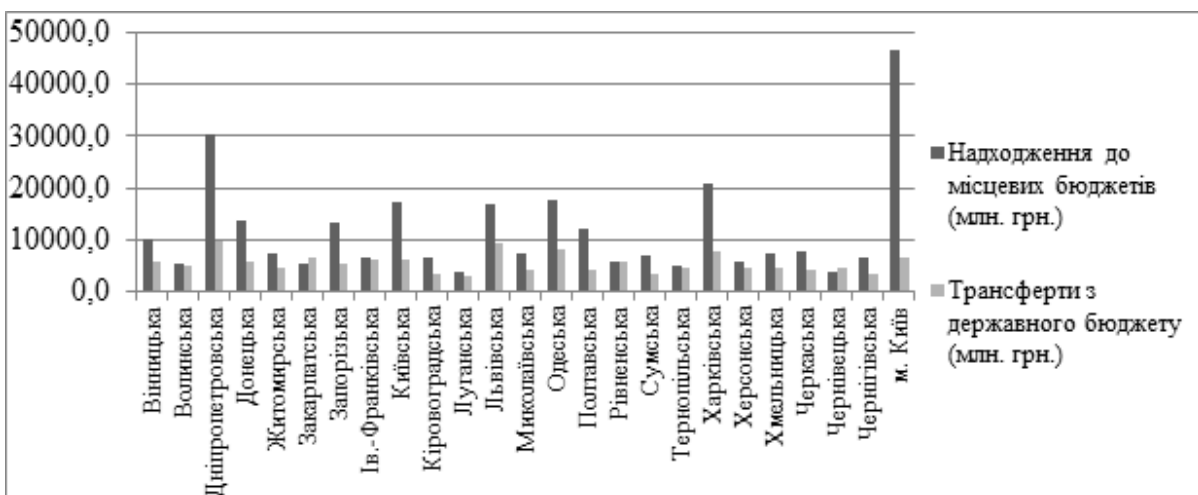


Рис. 3 Надходження до місцевих бюджетів у загальному обсязі за 2020 рік, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [10; 12]

Позитивним моментом є те, що частка власних доходів ОТГ у доходах місцевих бюджетів з кожним роком збільшується (рис. 4). Тобто фінансовий потенціал ОТГ зростає, а отже розширюються можливості та відповідальність місцевої влади щодо втілення проектів, які розвиватимуть регіони.

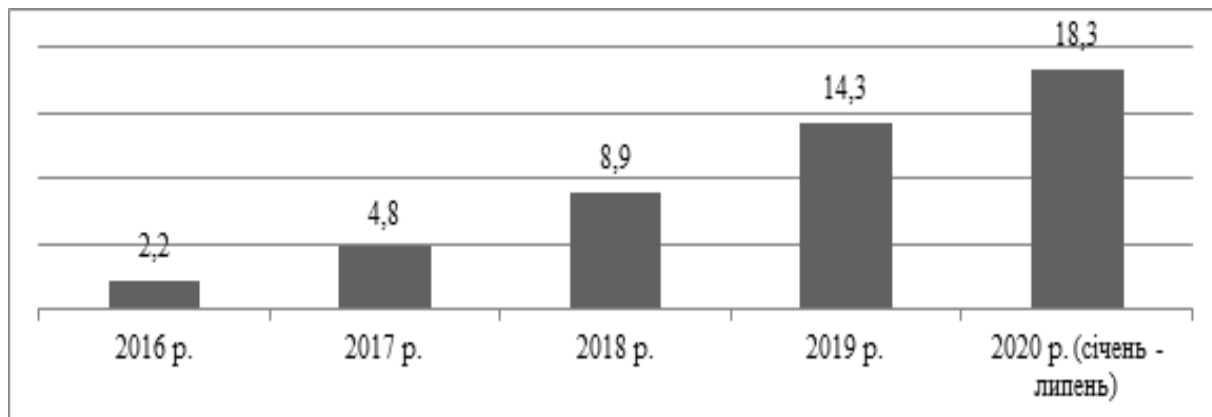


Рис. 4 Частка власних доходів ОТГ у доходах місцевих бюджетів (загальний фонд), %

Джерело: складено автором на основі [13]

У 2020 році прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом мали 872 ОТГ (у т. ч. 41 ОТГ на основі міст обласного значення), що на 66 ОТГ більше показника 2019 року. Якщо надходження доходів загального фонду 806 ОТГ (у т. ч. 24 ОТГ на основі міст обласного значення) протягом 2019 року становили 28,6 % від загальної сукупності надходжень до місцевих бюджетів, то у 2020 році вони зросли і склали 54 % (Рис. 5).

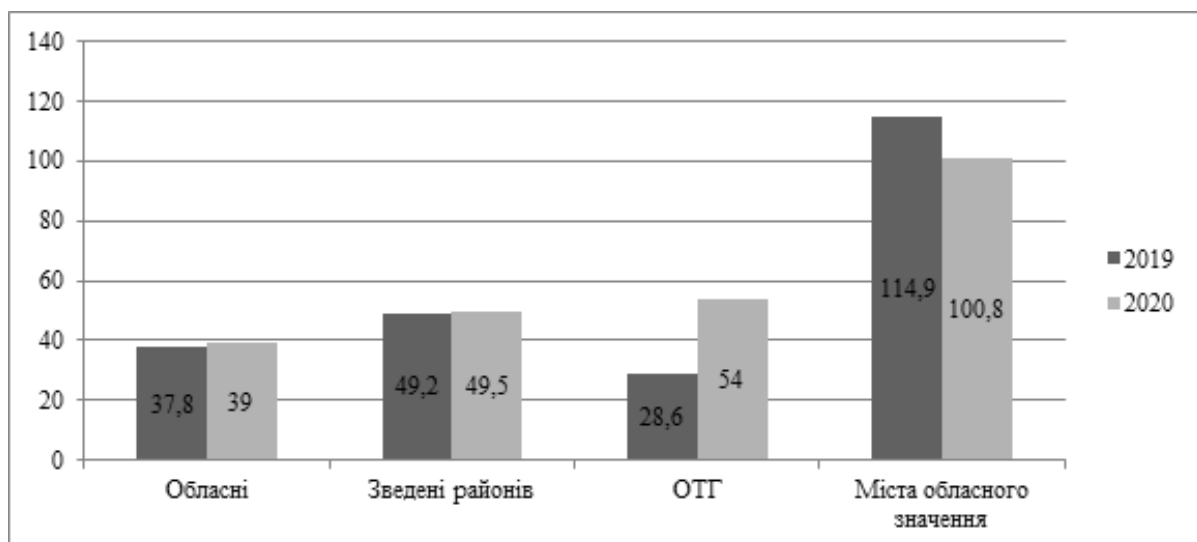


Рис. 5 Надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2019 – 2020 роках, млрд. грн. (%)

Джерело: складено автором на основі [10]

У структурі доходів загального фонду бюджетів ОТГ за підсумками 2020 року найбільшу питому вагу становили надходження ПДФО – 60,5 % (Рис. 6). Надходження від єдиного податку в загальній структурі склали 14,4 %, плата за землю – 12,6 %. Найменшу питому вагу становили надходження від нерухомого майна – 2,1 %.

Варто зазначити, що показники виконання місцевих бюджетів відображають існуючий загальний соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці, її фінансовий потенціал до подальшого розвитку. Наявність достатніх фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування є запорукою того, що останні мають можливість надавати більш якісні та більш різноманітні суспільні блага своїм мешканцям, реалізовувати необхідні соціальні та інфраструктурні проекти, створювати належні умови для розвитку

підприємництва та поліпшення інвестиційного клімату тощо [14, с. 41].

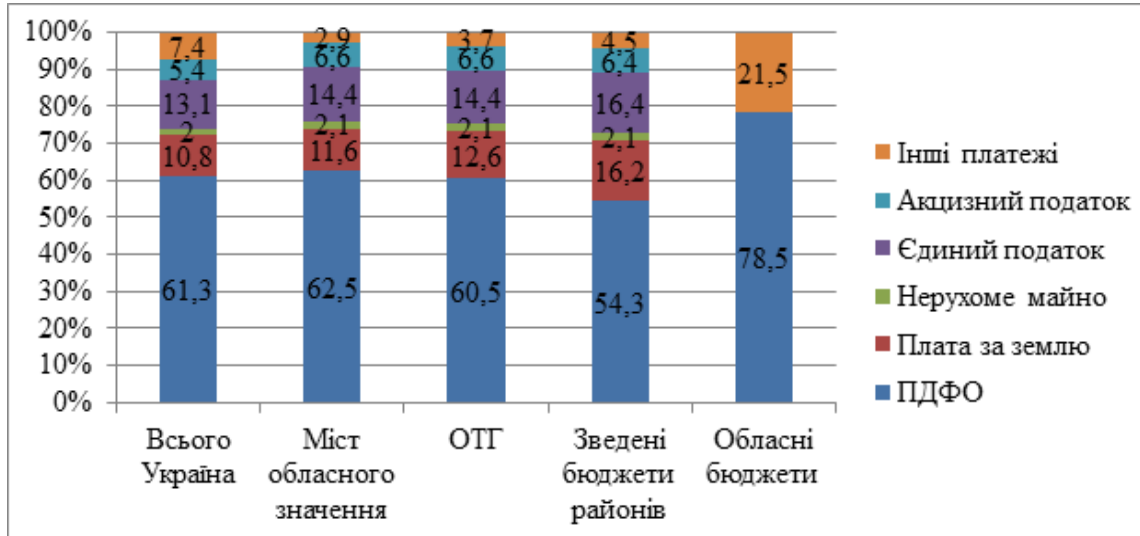


Рис. 6 Структура надходжень загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) за 2020 рік

Джерело: складено автором на основі [12]

Законодавчі та нормативно-правові акти щодо формування ОТГ в Україні не передбачали чітко визначених критеріїв укрупнення територіальних громад в одну адміністративно-територіальну одиницю, що пов'язано з задекларованою добровільністю процесу та потребою врахування територіальних, культурно-традиційних та соціальних аспектів розвитку громад населених пунктів. Лише з метою проведення ефективного моніторингу вже створених ОТГ на центральному рівні було розроблено методичку, яка передбачала порівняння громад за такими показниками: чисельністю населення (не менше 5-7 тис. осіб), питомою вагою базової дотації у місцевому бюджеті (не більше 30 % суми власних доходів), рівня витрат на утримання апарату управління (не більше 20 % ресурсів громади) [15, с. 14].

Критерієм, який дозволяє визначити рівень достатності бюджетного потенціалу ОТГ та показує відповідність тенденцій формування доходів місцевих бюджетів потребі формування фінансово незалежного місцевого самоврядування, є порівняння власних доходів місцевих бюджетів на одну особу з показником видатків на одну особу.

Створена ОТГ має організувати свою діяльність таким чином, щоб максимально ефективно використовувати свій фінансовий потенціал. Існує 4 базові показники, які найкраще характеризують фінансові аспекти діяльності ОТГ: власні доходи на 1 мешканця; видатки на утримання апарату управління в розрахунку на 1 мешканця; рівень дотаційності бюджетів; питома вага капітальних видатків.

Для проведення аналізу у розрізі 872 ОТГ (по тих, що у 2020 році мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом) експертами фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні було проведено оцінювання фінансової спроможності цих громад.

За підсумками дев'яти місяців 2020 року об'єднання громад дало можливість збільшити власні доходи бюджетів ОТГ на 1 жителя відповідної території. За підсумками січня – вересня 2020 року до загального фонду 872 ОТГ (без урахування трансфертів) надійшло 38,1 млрд. грн. (+ 1,0 млрд. грн.). Середній розмір доходів по всіх ОТГ із розрахунку на 1 мешканця громади отримали 3 348,3 грн., що менше від аналогічного періоду 2019 року на 33,1 грн. (табл. 2).

Таким чином, запропоновані показники та наявні дані засвідчують про значну диференціацію у ресурсному забезпеченні громад. ОТГ з більшою чисельністю населення мають більший фінансовий потенціал, ніж ті громади, в яких чисельність є меншою 5 тисяч осіб (не мають достатнього трудового потенціалу для свого розвитку та якісного управління). Однак, є винятки щодо окремих невеликих громад, на території яких розміщені потужні підприємства реального сектору економіки та бюджетоутворюючі підприємства. Одним із оптимальних рішень для громад із низькою фінансовою спроможністю є нарощування свого розвиткового потенціалу, шляхом їх приєднання до інших територіальних громад. Це надасть можливість оптимізувати ефективне управління, покращити інвестиційну привабливість та підвищити рівень капіталовкладень у територію таких громадах.

Таблиця 2

Аналіз результатів діяльності 872 ОТГ за 9 місяців 2020 року

Групи	Власні доходи загального фонду на 1 мешканця	Видатки на утримання апарату управління в розрахунку на 1 мешканця	Рівень дотаційності бюджетів	Питома вага капітальних видатків
Група 1	3 216,9 грн. (max – 18 001,8 грн., min – 824,0 грн.)	634,0 грн. (max – 1 918,9 грн., min – 297,1 грн.)	Max 55,1 %	8,8 % (max – 38,1%, min – 0,6%)
Група 2	3 207,4 грн. (max – 12 254,9 грн., min – 682,0 грн.)	758,7 грн. (max – 1 895,2 грн., min – 295,1 грн.)	По 8 громадах показник перевищує 50 %, найвище значення – 62,9 %	10,2 % (max – 50,7%, min – 0,3%)
Група 3	3 276,7 грн. (max – 23 699,6 грн., min – 599,4 грн.)	858,3 грн. (max – 2 646,4 грн., min – 312,2 грн.)	По 15 громадах показник перевищує 50 %, найвище значення – 65 %	9,7 % (max – 53,6%, у 1 ОТГ капітальні видатки не здійснювалися)
Група 4	3 404,0 грн. (max – 29 281,0 грн., min – 684,8 грн.)	1148,4 грн. (max – 3 789,0 грн., min – 275,4 грн.)	У 4 громадах показник перевищує 50 %, найвище значення – 63 %	8,2 % (max – 55,7%, у 5 ОТГ капітальні видатки не здійснювалися)
Група 5	4 185,7 грн. (max – 8 731,6 грн., min – 2 166,9 грн.)	705,1 грн. (max – 1 168,1 грн., min – 400,3 грн.)	Із 43 ОТГ найвищий показник – 22,6 %	12,4 % (max – 28,3%, min – 0,8%).

Джерело: складено автором на основі [16]

Висновки. Сьогодні основний етап реформи адміністративно-територіального устрою та процес добровільного формування об'єднаних територіальних громад в Україні підходить до завершення, оскільки станом на січень 2021 рік створено 1469 ОТГ, вже затверджені 24 перспективні плани областей, які покривають 100 % їх території.

Аналізуючи особливості розвитку громад помітною є значна диференціація рівня їх фінансового потенціалу, що супроводжується ризиком неспроможності громад до забезпечення розвитку території та належного рівня надання послуг (у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, як це передбачено Методикою формування спроможних громад).

Найнижчі показники фінансового потенціалу характерні для невеликих громад, виняток становлять окремі невеликі громади на яких розміщені потужні підприємства. Закономірність між фінансовим потенціалом ОТГ та чисельністю населення громади можна пояснити тим, що у великих громадах більш вигідно розвивати малий та середній бізнес (більш ємний місцевий ринок збуту товарів і послуг, достатній трудовий потенціал, кращі перспективи для сталого розвитку громади). Великі громади мають великий потенціал і більше можливостей для забезпечення належного функціонування закладів та установ комунальної власності, утримання об'єктів інфраструктури.

Для посилення фінансового потенціалу необхідно передусім збільшити дохідну частину бюджету територіальної громади. Це можливе за рахунок збільшення бюджетного потенціалу, оскільки саме податкові надходження складають основну питому вагу всіх надходжень бюджету ОТГ. Перспективним надходженням до бюджетів ОТГ є податки з нерухомості, плата за землю та збір за природні ресурси, адже плата за користування ними покриває витрати за надані місцеві послуги.

Оскільки місцева влада може визначати ставки земельного податку, податку на нерухоме майно, плату за реєстрацію суб'єкта господарчої діяльності, а також має право визначати пільги у сплаті цих податків або повністю звільняти від них, то слід виважено ставитись до

пільг в оподаткуванні. Володіння землею, нерухомістю, транспортними засобами – це ознака рівня доходів, тож необхідно зважувати їхній майновий стан та рівень доходів.

Доцільно зазначити, що надходження від оренди землі або нерухомості, що перебувають у комунальній власності є ефективним джерелом наповнення бюджетів ОТГ. Від оренди комунального майна місцевий бюджет має набагато менші надходження, ніж від його продажу, проте вони мають відновлювальний характер і при цьому не втрачаються права власності на відповідні активи.

До того ж органам місцевої влади заради ефективного планування і виконання дохідної частини бюджетів ОТГ слід співпрацювати з фіскальними органами, з метою запобігання зловживань та для забезпечення повного і вчасного виконання платниками вимог податкового законодавства.

Особливу увагу слід приділити організації пошуку позабюджетних джерел фінансування та налагодження співпраці з міжнародними фондами та грантовими програмами.

Важлива умова функціонування громад – це створення місцевих фінансових органів. Починаючи з 1 січня 2021 року кожна громада повинна мати повноцінний фінансовий орган у статусі юридичної особи, який забезпечить складання прогнозів місцевих бюджетів, складання, виконання місцевих бюджетів, контроль за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету і організації бюджетного процесу. Станом на 18 січня 2021 рік із 1438 місцевих рад фінансові органи функціонують лише у 1348, тобто у 90 громадах фінансові органи відсутні або перебувають у стадії формування і юридичної реєстрації. Відсутність фінансових органів, як юридичних осіб унеможливує виконання місцевих бюджетів, як наслідок, неможливість виплати заробітної плати, здійснення розрахунків за енергоносії та фінансування інших важливих для громади видатків. Таким чином, першочерговим завданням органів місцевого самоврядування є завершення процесу формування фінансових органів.

Наступним етапом слід переглянути повноваження райдержадміністрації та райради, а також переглянути чисельність і відповідно видатки на утримання апарату управління.

Для того, щоб територіальним громадам бути фінансово спроможними, необхідним є створення реальних можливостей для формування своїх власних фінансових ресурсів, активізувати механізми соціально-економічного розвитку та фінансового потенціалу громади, створити сприятливе інвестиційне середовище та формувати проекти із міжнародним співробітництвом. Підвищення фінансового потенціалу дасть можливість громадам стати автономними від центральних органів влади, залучати жителів до прийняття рішень у подальшому розвитку територій, надавати більш якісні послуги своїм громадянам у сфері освіти, медицини, будувати дороги, інфраструктуру та покращити добробут населення в країні.

Список літератури

1. Патицька Х. О. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія. Львів, 2019. 209 с.
2. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Фінанси: навч. посіб.: експрес курс. Харків, 2018. 262 с.
3. Зінчук Т. О., Патинська-Попета М. М. Управління фінансовим потенціалом об'єднаних територіальних громад. Економіка АПК. 2019. № 12 С. 6-15.
4. Мунько А. Ю. Місцеві фінанси: розвиток теоретичних основ. Ефективність державного управління. 2016. № 1/2 (46/47). С. 84-91.
5. Опарін В. М. Фінансова система України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ, 2005. 240 с.
6. Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін. Фінанси об'єднаних територіальних громад: навч. посіб. Львів, 2019. 536 с.
7. Ігнатенко Р. В. Джерела формування фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад. Інноваційне підприємництво, менеджмент, фінанси: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів 23 листопада 2019р.). Ч. 2. Львів: ЛЕФ, 2019. С. 57-59.
8. Борщ Г. А., Вакулєнко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 2017. С. 107.
9. Патицька Х. О. Фінансово-економічний потенціал територіальної громади: основні аспекти дослідження. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: зб. наук. статей за матеріалами III Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13-14 квітня 2017 р.). Ч. 1. Дніпро: НМетАУ, 2017. С. 210 - 213.
10. Децентралізація влади: сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/> (дата звернення: 13.02.2021)
11. Міністерство фінансів України. Довідки щодо стану виконання місцевих бюджетів за 2015 – 2020 рр. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv> (дата звернення: 15.02.2021)

12. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на лютий 2021 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/690/10.02.2021.pdf> (дата звернення: 27.02.2021)
13. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 вересня 2020. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BD1%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf (дата звернення: 01.03.2021)
14. Волохова І. С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Ч. 1. № 23. С. 39 – 42.
15. Ризики формування та функціонування об'єднаних територіальних громад Карпатського регіону: наукова доповідь. За ред. Сторонянська І. З. Львів: ІРД НАНУ, 2020. 63 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/568/4.pdf> (дата звернення: 19.03.2021)
16. Аналіз бюджетів ОТГ рейтинг за 9 місяців 2020 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12952?page=0> (дата звернення: 21.03.2021)

References

1. Patytska, H.O. (2019). Finansovo-ekonomichnyj potentsial terytorial'nykh hromad: mekhanizmy funktsionuvannia ta aktyvizatsii. L'viv [in Ukrainian].
2. Volokhova, I. S., Shikina, N. A., & Volkova O.G. (2018). Finansy: navchal'nyj posibnyk. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Zinchuk, T. O., & Patinska-Popeta, M. M. (2019). Management of financial potential of united territorial communities. *Ekonomika APK*, 12, 6-15.
4. Munko A. Yu. (2016) Local finance: the development of theoretical foundations. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*, 1/2 (46-47), 84-91. [in Ukrainian]
5. Oparin, V.M. (2005). Finansova systema Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Sytnik N. S., Stasyshyn A. V., & Zakhidna (2019). Finansy ob'iednanykh terytorial'nykh hromad: navchal'nyj posibnyk. Lviv: LNU [in Ukrainian].
7. Ignatenko R. V. (2019). Dzherela formuvannia finansovykh resursiv ob'iednanykh terytorial'nykh hromad [Sources of formation of financial resources of the united territorial communities], *Innovatsijne pidpriemnytstvo, menedzhment, finansy: stan, analiz tendentsij ta naukovo-ekonomichnyj rozvytok: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. L'viv 23 lystopada 2019 r.) – Innovative entrepreneurship, management, finance: state, analysis of trends and scientific and economic development: Collection of materials of the International scientific-practical conference (Lviv, November 23, 2019)*, LEF, 57-59 [in Ukrainian]
8. Borsch, G.A., Vakulenko, V.M., Grinchuk, N.M., Dekhtyarenko, Y.F., Ignatenko, O.S., Kuybida, V.S., Tkachuk, A.F., & Yuzefovich, V.V. (2017). Resursne zabezpechennia ob'iednanoi terytorial'noi hromady ta ii marketynh: navchal'nyj posibnyk. Kyiv [in Ukrainian]
9. Patytska, H.O. (2017) Finansovo-ekonomichnyj potentsial terytorial'noi hromady: osnovni aspekty doslidzhennia [Financial and economic potential of the territorial community: the main aspects of the study]. *Aktual'ni problemy sotsial'no-ekonomichnykh system v umovakh transformatsijnoi ekonomiky: zbirnyk naukovykh statej za materialamy III Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii. (Dnipro, 13-14 kvitnia 2017 r.) – Actual problems of socio-economic systems in the conditions of transformational economy: collection of scientific articles on the materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference (Dnipro, April 13-14, 2017)*, NMetAU, 210-213. [in Ukrainian]
10. Decentralization of power: an official website. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Ministry of Finance of Ukraine. Information on the state of execution of local budgets for 2015 – 2020. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv> [in Ukrainian].
12. Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power as of February 2021. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/690/10.02.2021.pdf> [in Ukrainian].
13. Monitoring of the process of decentralization of power and reform of local self-government as of September 10, 2020. Retrieved from https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BD1%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf [in Ukrainian].
14. Volokhova, I. S. (2019). Vectors of growth of revenues to local budgets of Ukraine. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 23, 39-42 [in Ukrainian].
15. Storonyanska, I. Z. (2020). Risks of formation and functioning of united territorial communities of the Carpathian region: scientific analyst report. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/568/4.pdf> [in Ukrainian].
16. Analysis of budgets of united territorial communities, rating for 9 month of 2020. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/12952?page=0> [in Ukrainian].